УДК 502.131.1:502.14:061.2
DOI https://doi.org/10.32846/2306-9716/2026.eco.6-69.51

ГРОМАДСЬКА ЕКОЛОГІЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ У СТРАТЕГІЧНІЙ ЕКОЛОГІЧНІЙ ОЦІНЦІ: МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ОБҐРУНТУВАННЯ СТАЛИХ ПРИРОДООХОРОННИХ РІШЕНЬ

Миронова І.Г. (orcid.org/0000-0001-7690-2869),
Ломазов П.К. (orcid.org/0009-0007-7129-1334)
Національний технічний університет «Дніпровська політехніка»
пр. Дмитра Яворницького, 19, 49005, м. Дніпро
mironova.i.g@nmu.one; lomazov.pa.k@nmu.one

Розглянуто громадську екологічну діяльність як складову інформаційного забезпечення стратегічної екологічної оцінки та обґрунтування сталих природоохоронних рішень. Мета дослідження – обґрунтувати методологічний підхід до використання громадських екологічних даних і пропозицій для порівняння альтернатив з урахуванням довгострокових екологічних наслідків, ресурсної забезпеченості та інтересів територіальної громади. Застосовано нормативно-правовий аналіз, тематичне узагальнення наукових праць із громадянської науки та участі заінтересованих сторін, структурно-функціональний аналіз і концептуальне моделювання. Розмежовано правову можливість участі громадськості та методичну придатність екологічних даних для певного планувального завдання. Систематизовано напрями використання відомостей про стан компонентів довкілля, територій та локальні екологічні проблеми. Запропоновано здійснювати змістовний аналіз громадської пропозиції на підставі сукупності достатніх доказів: дані можуть обґрунтовувати природоохоронний захід, зіставлення альтернатив або потребу в додаткових дослідженнях. Побудовано функціональну модель, що поєднує оцінювання якості вихідних матеріалів, підготовку екологічної пропозиції, її розгляд, прийняття рішення та подальший моніторинг. Для документування цих зв'язків запропоновано паспорт екологічної пропозиції. Визначено робоче поняття сталого природоохоронного рішення та запропоновано критерії оцінювання альтернатив, які охоплюють тривалість екологічного ефекту, ризик перенесення навантаження, ресурсні потреби, соціальні наслідки й організаційну здійсненність. Передбачено документування невизначеностей і компромісів під час обґрунтування вибору заходу. Виокремлено процедурний, управлінський та екологічний рівні оцінювання результативності громадської участі й визначено докази, необхідні для кожного з них. Показано, що реєстрація звернення, зміна планувального документа та поліпшення стану довкілля характеризують різні результати, які потребують окремої перевірки. Обґрунтовано доцільність поєднання громадських спостережень із професійним моніторингом для уточнення просторових пріоритетів і завдань природоохоронних програм. Практичне значення підходу полягає в упорядкуванні взаємодії громадськості, розробників документів і органів місцевого самоврядування. Його застосування спрямоване на підвищення обґрунтованості планувальних рішень та узгодження екологічних заходів із цілями сталого розвитку. Подальші дослідження передбачають апробацію запропонованого підходу в конкретних процедурах стратегічної екологічної оцінки. *Ключові слова:* громадська участь, стратегічна екологічна оцінка, громадський моніторинг, природоохоронне планування, екологічна освіта, сталий розвиток.

Public environmental engagement in strategic environmental assessment: methodological foundations for substantiating sustainable environmental protection decisions. Myronova I, Lomazov P.

Public environmental engagement is examined as a component of the information base supporting strategic environmental assessment and the justification of sustainable environmental protection decisions. The study aims to substantiate a methodological approach to using community-generated environmental data and proposals to compare alternatives, taking into account long-term environmental consequences, resource availability, and local community interests. The methods employed include legal and regulatory analysis, thematic synthesis of scholarly literature on citizen science and stakeholder participation, structural and functional analysis, and conceptual modelling. A distinction is drawn between the legal opportunities for public participation and the methodological suitability of environmental data for a specific planning task. The uses of information on the condition of environmental components and specific areas, as well as on local environmental problems, are systematised. The study proposes assessing the substance of public proposals on the basis of a sufficient body of evidence: data may support an environmental protection measure, a comparison of alternatives, or the need for further investigation. A functional model is developed that links the assessment of source material quality, the preparation and review of an environmental proposal, decision-making, and subsequent monitoring. A structured environmental proposal record is proposed to document these linkages. A working definition of a sustainable environmental protection decision is formulated, and criteria for evaluating alternatives are proposed, encompassing the duration of environmental benefits, the risk of shifting environmental burdens, resource requirements, social consequences, and organisational feasibility. The approach includes documenting uncertainties and trade-offs when justifying the selection of a measure. Procedural, managerial, and environmental levels for evaluating the effectiveness of public participation are distinguished, and the evidence required at each level is identified. The study shows that the registration of a public submission, amendments to a planning document, and improvements in environmental quality constitute distinct outcomes requiring separate verification. A rationale is provided for combining community observations with professional monitoring to refine spatial priorities and specific tasks within environmental protection programmes. The practical significance of the approach lies in structuring interactions among the public, planning document developers, and local government bodies. Its application is intended to strengthen the basis for planning decisions and align environmental protection measures with sustainable development goals. Further research will involve testing the proposed approach in specific strategic environmental assessment procedures. Key words: public participation, strategic environmental assessment, community-based monitoring, environmental protection planning, environmental education, sustainable development.

© Миронова І.Г., Ломазов П.К., 2026
Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу CC BY 4.0

Постановка проблеми. Результати громадських екологічних спостережень можуть доповнювати інформаційне забезпечення природоохоронного планування. Проте їх використання потребує узгодження масштабів спостереження, якості даних і змісту управлінського рішення в контексті сталого розвитку. Стратегічна екологічна оцінка (СЕО) передбачає участь громадськості у розгляді документів державного планування та їхніх екологічних наслідків [1]. Науково-прикладна проблема полягає у визначенні умов, за яких локальне спостереження стає аргументом для вибору альтернативи, коригування заходу або організації додаткового дослідження.

Актуальність дослідження. Розширення громадського моніторингу створює можливості деталізувати відомості про стан довкілля поблизу місць проживання, рекреаційних ділянок і джерел антропогенного навантаження. Водночас різні методики, нерегулярність спостережень та неповний опис умов ускладнюють зіставлення даних. Для природоохоронного планування важливо визначити допустимий спосіб їх використання та забезпечити простежуваність переходу від екологічної проблеми до сталого рішення.

Зв'язок авторського доробку із важливими науковими та практичними завданнями. Дослідження відповідає завданням державної екологічної політики щодо інтеграції екологічних вимог у прийняття рішень [2] та національним орієнтирам сталого розвитку [3]. Практична спрямованість роботи полягає в удосконаленні інформаційного забезпечення СЕО, обґрунтуванні природоохоронних пріоритетів громад і підвищенні прозорості розгляду екологічних пропозицій.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. M. S. Reed пов'язує результативність участі з раннім залученням заінтересованих сторін, чіткими цілями та поєднанням наукових і місцевих знань [4]. У подальшій теорії участі наголошено на впливі організації процесу, інституційного контексту та просторово-часового масштабу на його результати [5]. C. Rega і G. Baldizzone показали за оцінками практиків, що передбачені можливості участі в СЕО не завжди забезпечують вплив громадськості на рішення [6].

C. C. Conrad і K. G. Hilchey розглядають потенціал громадського моніторингу та проблеми використання його результатів у прийнятті рішень [7]. D. Fraisl та співавтори систематизують методичні засади громадянської науки, зокрема забезпечення якості даних [8]; S. Fritz та співавтори обґрунтовують можливості її інтеграції у моніторинг Цілей сталого розвитку [9]. В Україні К. Козмуляк досліджує реалізацію права громадськості на участь у СЕО [10], Н. В. Ільків – цифрові механізми екологічної участі [11]. Сукупність цих підходів дає підстави розглядати якість даних, процедуру їх подання та використання у рішенні як взаємопов'язані складові.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття. Потребує методологічного опрацювання відповідності між доказовими можливостями громадських спостережень і змістом пропозицій до планувальних документів. Мета роботи - обґрунтувати методологічні засади використання результатів громадської екологічної діяльності у стратегічній екологічній оцінці для підготовки природоохоронних рішень з урахуванням якості вихідних даних, довгострокових екологічних наслідків, ресурсної забезпеченості та інтересів територіальної громади.

Новизна. Запропоновано методологічний підхід, який поєднує оцінювання придатності громадських екологічних даних із критеріальним обґрунтуванням природоохоронних рішень у процедурі СЕО. Підхід передбачає послідовну перевірку достатності вихідної інформації, зіставлення альтернатив за екологічними, ресурсними та соціальними характеристиками, документування врахування громадських пропозицій і результатів виконання заходів.

Методологічне або загальнонаукове значення. Застосовано нормативно-правовий аналіз, тематичне узагальнення наукових публікацій, структурно-функціональний аналіз та концептуальне моделювання. Нормативні положення зіставлено із завданнями громадського моніторингу, підготовки альтернатив і контролю виконання рішень. Для кожного етапу визначено вхідну інформацію, спосіб її використання та документований результат. Підхід має теоретико-методичний характер; його ефективність підлягає подальшій перевірці у реальних процедурах СЕО.

При формуванні методологічних положень враховано практичний досвід авторів як членів ГО «Екотех» у моніторингу води й атмосферного повітря та проведенні екопросвітницьких заходів. Цей досвід дозволив конкретизувати вимоги щодо документування спостережень і порядку взаємодії із заінтересованими сторонами.

Викладення основного матеріалу. Правовою передумовою громадської участі є екологічні права громадян і повноваження природоохоронних об'єднань, визначені статтями 9 та 21 Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища» [12]. Закон України «Про громадські об'єднання» передбачає можливості одержувати інформацію, звертатися до органів влади та брати участь у формуванні політики [13]. Стаття 7 Орхуської конвенції стосується участі у підготовці пов'язаних із довкіллям планів [14].

Закон України «Про доступ до публічної інформації» створює основу для отримання наявних у розпорядників матеріалів [15]. Спеціальні вимоги до обговорення проєкту планувального документа, звіту про СЕО та розгляду пропозицій установлює Закон України «Про стратегічну екологічну оцінку» [1]. Його застосування визначається сферою дії закону.

Умови набрання чинності основними положеннями Закону України «Про публічні консультації» № 3841-IX передбачають дванадцятимісячний строк після припинення або скасування воєнного стану [16]; тому конкретну процедуру необхідно співвідносити з чинними спеціальними нормами.

Право подати пропозицію не залежить від наявності в її автора власної лабораторії. Повідомлення про локальну проблему може бути підставою для її включення до переліку питань СЕО. Для зіставлення альтернатив за кількісними показниками потрібні сумісні методики, просторово-часова відповідність та оцінка невизначеності.

Пропонуються три функції громадських екологічних даних: виявлення проблем і прогалин у спостереженнях; інформаційна підтримка порівняння альтернатив; відстеження наслідків реалізації заходів. У таблиці 1 систематизовано типові напрями використання даних та наведені вимоги, що є методологічними орієнтирами, а не окремою нормативною класифікацією.

Оцінювання придатності даних доцільно проводити за чотирма ознаками: просторово-часова відповідність планувальному завданню; простежуваність походження і методики; зіставність із іншими джерелами; достатність для заявленого висновку. Наприклад, короткочасне вимірювання концентрації речовини не можна безпосередньо зіставляти з нормативом, установленим для іншого періоду усереднення. Натомість воно може допомогти обрати місце і час подальших спостережень.

У межах запропонованого підходу сталим природоохоронним рішенням вважається рішення, спрямоване на довгострокове зменшення негативного впливу на довкілля, для якого обґрунтовано ресурсні та організаційні умови реалізації, враховано соціальні наслідки й передбачено перевірку результатів. Належність заходу до природоохоронних сама по собі не засвідчує його сталості: необхідно оцінити тривалість очікуваного ефекту, супутні впливи та можливість підтримання досягнутих змін.

Для порівняння альтернатив пропонується використовувати п’ять критеріїв: очікуваний екологічний ефект і його тривалість; ризик перенесення навантаження на інші компоненти довкілля або території; потребу в ресурсах для впровадження та подальшого утримання; розподіл вигод і можливих негативних наслідків між групами населення; організаційну здійсненність і можливість моніторингу. За кожним критерієм зазначають очікуваний результат, джерело його обґрунтування, невизначеність і відсутні відомості. За недостатності даних оцінку залишають невизначеною та формулюють завдання додаткового дослідження.

Громадська екологічна діяльність забезпечує інформаційне наповнення такого порівняння через спостереження за станом довкілля, виявлення локальних проблем, обговорення альтернатив і подання пропозицій. Екопросвітницькі заходи підтримують розуміння учасниками можливих наслідків рішень. Рекомендацію щодо вибору заходу формулюють з поясненням його переваг, обмежень і компромісів; позитивна оцінка за одним критерієм не усуває необхідності розгляду інших.

Функціональну модель використання громадських даних наведено на рисунку 1. Вона передбачає два напрями підготовки пропозицій: обґрунтування конкретного заходу за достатньої доказової бази або визначення необхідних досліджень для усунення інформаційної прогалини. Обидва напрями завершуються розглядом пропозиції та документуванням результату.

Підготовка пропозиції починається з визначення конкретного документа, його стадії, просторових меж і положення, якого стосується проблема. Після перевірки вихідних матеріалів формулюють захід або альтернативу, очікуваний результат, відповідального виконавця та спосіб моніторингу. Запропоноване рішення має відповідати повноваженням замовника й предмету документа. Це дає змогу пов’язати локальне спостереження з реальною можливістю змінити планувальні положення.

Для документування пропонується паспорт екологічної пропозиції з такими полями: назва і версія документа; розділ; опис проблеми та місця; джерела даних і межі їх інтерпретації; захід або альтернатива; результати зіставлення альтернатив за критеріями сталості; ресурсні потреби та соціальні наслідки; невизначеності й умови досягнення очікуваного ефекту; виконавець і строк; показник моніторингу;

Таблиця 1

Використання громадських даних у СЕО

Дані	Планувальне завдання	Умови використання
Водні об’єкти	Вибір ділянок моніторингу; уточнення заходів охорони вод	Місце й час відбору; методика; контроль якості; повторність
Атмосферне повітря	Виявлення зон дослідження; оцінювання альтернатив розміщення та організації діяльності	Характеристики приладу; метеоумови; тривалість і зіставність спостережень
Стан територій	Локалізація засмічення, порушення зелених зон та інших впливів	Координати; дата; підтвердження масштабу; перевірка повторюваності
Локальні знання	Виявлення чутливих об’єктів і потреб населення	Опис способу збору; охоплені групи; перевірка фактичних тверджень

підтвердження подання; результат розгляду; посилання на остаточне рішення. Структура паспорта забезпечує зіставлення початкового обґрунтування з подальшими діями.

Методологічний приклад застосування підходу можна розглянути для прибережної території, на якій громадські спостереження засвідчують повторне засмічення. Для зіставлення можуть бути запропоновані разове прибирання та комплекс заходів із запобігання повторному накопиченню відходів. За екологічним критерієм оцінюють очікувану тривалість ефекту та вплив робіт на прибережні оселища; за ресурсним – витрати на впровадження й утримання; за соціальним – доступність території та потреби її користувачів. Організаційна оцінка охоплює визначення виконавців і забезпечення подальшого спостереження. Комплексний захід може бути обґрунтований за наявності підтверджених причин повторного засмічення та ресурсів для їх усунення. Якщо цих відомостей немає, пропозиція має передбачати їх уточнення. Приклад ілюструє порядок порівняння альтернатив і не є результатом оцінювання конкретної території.

Результативність участі пропонується оцінювати на трьох рівнях (табл. 2). Вони утворюють послідовність перевірки, проте перехід між ними потребує окремих доказів. Зокрема, мотивований розгляд пропозиції є процедурним результатом, тоді як її відображення в затвердженому документі належить до управлінського рівня.

Для кожної пропозиції фіксують документальні підтвердження її розгляду, урахування або відхилення. Частку врахованих пропозицій можна визначати лише за наявності поданих звернень і послідовного правила обліку частково врахованих позицій. Відсутність звернень не свідчить автоматично про схвалення документа: для пояснення причин потрібна додаткова інформація.

Наприклад, у довідці КМДА щодо Плану заходів на 2025–2027 роки зазначено, що протягом обговорення проєкту та звіту про СЕО з 14 березня до 13 квітня 2025 року пропозиції громадськості не надходили [17]. Цей документ дозволяє встановити повідомлений результат обговорення, але не оцінити вплив пропозицій на остаточне рішення. Приклад ілюструє межі інтерпретації процедурних показників.

Рис. 1. Функціональна модель використання громадських екологічних даних у СЕО та природоохоронному плануванні

Таблиця 2

Рівні оцінювання результативності громадської участі

Рівень	Предмет оцінювання	Джерело перевірки
Процедурний	Отримання пропозиції та її мотивований розгляд	Підтвердження подання; довідка про обговорення; відповідь замовника
Управлінський	Зміна документа та виконання прийнятого заходу	Версії документа; рішення; визначені строки й виконавці; звіт про виконання
Екологічний	Зміни стану довкілля після реалізації заходу	Зіставні ряди спостережень; вихідний стан; урахування інших чинників

Зв'язок зі сталим розвитком реалізується через конкретний зміст планувальних заходів: охорону вод, зменшення екологічного навантаження на поселення, доступ до інформації та партнерство [3; 9]. Екологічна просвіта у цій моделі підтримує спроможність учасників розуміти дані, обговорювати альтернативи й формулювати обґрунтовані пропозиції. Оцінювання екологічного результату потребує подальшого моніторингу та врахування чинників, що діють незалежно від громадської участі.

Головні висновки. Запропоновано методологічний підхід до використання результатів громадської екологічної діяльності у СЕО для обґрунтування сталих природоохоронних рішень. Підхід поєднує перевірку придатності вихідних даних, порівняння альтернатив і документування результатів громадської участі. Для оцінювання рішень визначено критерії довгострокового екологічного ефекту, запобігання перенесенню навантаження, ресурсної забезпеченості, соціальних наслідків та організаційної здійсненності. Їх застосування передбачає фіксацію доказів, невизначеностей і компромісів, що супроводжують вибір заходу. Паспорт екологічної пропозиції забезпечує простежуваність її обґрунтування, розгляду та реалізації. Процедурні результати участі необхідно відокремлювати від фактичних змін стану довкілля, які встановлюються за даними подальшого моніторингу. Практична результативність запропонованого підходу потребує апробації на матеріалах конкретних процедур СЕО.

Перспективи використання результатів дослідження. Підхід може бути використаний громадськими організаціями, розробниками звітів про СЕО та органами місцевого самоврядування. Подальша апробація передбачає зіставлення паспортів пропозицій із відповідями замовників, остаточними версіями документів і результатами виконання природоохоронних заходів. Окремим напрямом апробації є перевірка застосовності запропонованих критеріїв сталості до різних типів природоохоронних заходів і зіставлення очікуваних ефектів із результатами їх фактичного виконання.

Література

1. Про стратегічну екологічну оцінку : Закон України від 20.03.2018 № 2354-VIII / Верховна Рада України. *Відомості Верховної Ради України*. 2018, № 16, ст. 138.
2. Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2030 року : Закон України від 28.02.2019 № 2697-VIII. / Верховна Рада України. *Відомості Верховної Ради України*. 2019, №16, ст.70.
3. Про Цілі сталого розвитку України на період до 2030 року : Указ Президента України від 30.09.2019 № 722/2019 / Президент України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/722/2019 (дата звернення: 28.09.2026).
4. Reed M.S. Stakeholder participation for environmental management: A literature review. *Biological Conservation*. 2008. Vol. 141, № 10. P. 2417–2431. DOI: 10.1016/j.biocon.2008.07.014
5. A theory of participation: what makes stakeholder and public engagement in environmental management work? / M. S. Reed, S. Vella, E. Challies et al. *Restoration Ecology*. 2018. Vol. 26, suppl. 1. P. S7–S17. DOI: 10.1111/rec.12541
6. Rega C., Baldizzone G. Public participation in Strategic Environmental Assessment: A practitioners' perspective. *Environmental Impact Assessment Review*. 2015. Vol. 50. P. 105–115. DOI: 10.1016/j.eiar.2014.09.007.
7. Conrad C.C., Hilchey K.G. A review of citizen science and community-based environmental monitoring: issues and opportunities. *Environmental Monitoring and Assessment*. 2011. Vol. 176. P. 273–291. DOI: 10.1007/s10661-010-1582-5.
8. Fraisl D., Hager G., Bedessem B. et al. Citizen science in environmental and ecological sciences. *Nature Reviews Methods Primers*. 2022. Vol. 2. Article 64. DOI: 10.1038/s43586-022-00144-4.
9. Fritz S., See L., Carlson T. et al. Citizen science and the United Nations Sustainable Development Goals. *Nature Sustainability*. 2019. Vol. 2. P. 922–930. DOI: 10.1038/s41893-019-0390-3.
10. Козмуляк К. Окремі аспекти реалізації права громадськості на участь у стратегічній екологічній оцінці. *Часопис Київського університету права*. 2020. № 1. С. 259–263. DOI: 10.36695/2219-5521.1.2020.52.
11. Ільків Н.В. Стан та перспективи правового регулювання діджиталізації участі громадськості в охороні довкілля. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2024. № 1. С. 328–333. DOI: 10.24144/2788-6018.2024.01.58.
12. Про охорону навколишнього природного середовища : Закон України від 25.06.1991 № 1264-XII / Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1264-12 (дата звернення: 28.09.2026).
13. Про громадські об'єднання : Закон України від 22.03.2012 № 4572-VI / Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4572-17 (дата звернення: 28.09.2026).
14. Конвенція про доступ до інформації, участь громадськості в процесі прийняття рішень та доступ до правосуддя з питань, що стосуються довкілля : міжнародний документ від 25.06.1998. Ратифіковано Законом України від 06.07.1999 № 832-XIV / Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_015 (дата звернення: 28.09.2026).
15. Про доступ до публічної інформації : Закон України від 13.01.2011 № 2939-VI / Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2939-17 (дата звернення: 28.09.2026).
16. Про публічні консультації : Закон України від 20.06.2024 № 3841-IX / Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3841-20 (дата звернення: 28.09.2026).
17. Департамент економіки та інвестицій КМДА. Довідка про громадське обговорення в рамках проведення стратегічної екологічної оцінки Плану заходів на 2025–2027 роки з реалізації Стратегії розвитку міста Києва до 2027 року. 2025. Справа СЕО 11-12-12232-24. URL: https://dei.kyivcity.gov.ua/stratehichnyi-rozvytok/stratehiia-rozvytku-mista-kyieva-do-2025-roku (дата звернення: 28.09.2026).

Дата першого надходження статті до видання: 01.10.2026
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 04.11.2026
Дата публікації (оприлюднення) статті: 23.11.2026